

УДК 796.5:338.48-1(477.43)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-1.33>**I. М. Шоробура**доктор педагогічних наук, професор,
ректор

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розкрито організаційні основи туристичної діяльності в Хмельницькій області. Подано сутність туристичної діяльності, її суб'єкти, зокрема туристичні оператори, агенти, суб'єкти підприємницької діяльності у сфері туризму. Відзначено, що туристична діяльність полягає в створенні туристичного продукту, наданні туристичних послуг в інтересах громадян України, іноземних громадян, а також туристів, екскурсантів, відвідувачів та інших. Висвітлено функції туроператорів, які спрямовані на організування та створення туристичного продукту, реалізацію та надання туристичних послуг, посередницьку діяльність. Це також взаємодія з продуцентами туристичних послуг; розрахунок вартості турів і визначення ціни з урахуванням ринкової ситуації; методичне забезпечення турів; забезпечення туристів необхідним інвентарем і спеціальним спорядженням, рекламно-інформаційна діяльність, підтримання оперативного зв'язку з туристами під час подорожі. Акцентовано на природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал Хмельницької області, що потребує розвитку туристичної діяльності, які здійснюють туроператори масового ринку та спеціалізовані туроператори, які концентрують свою увагу на певному сегменті ринку. Виокремлено актуальні об'єкти зосередження туристичної діяльності на Хмельниччині. Зокрема, це Національний культурно-історичний заповідник «Кам'янець», Бакота, Субіч, Самчики, Меджибізька фортеця, палац Сангушків, Національний природний парк «Подільські Товтри», Збручанські мінеральні види. Значна увага приділена сільському туризму Хмельниччини, кластеру «Оберіг». Важливим об'єктом туристичної діяльності є Кам'янець-Подільська фортеця. Своєрідність та унікальність міста полягають у гармонійному поєднанні ландшафту і містобудівної структури середньовіччя, чудових природних властивостей, створеної фортифікаційної системи, що не має аналогів у Європі. Основними напрямками туристичної діяльності в області є освітній, лікувальний, інформаційний, організаційний, відпочинковий, діловий.

Ключові слова: туристична діяльність, Хмельницька область, суб'єкти туристичної діяльності, туристичні об'єкти Хмельниччини, напрями туристичної діяльності.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Стратегія розвитку вітчизняного туризму і курортів в Україні спрямована на його регіоналізацію, актуалізацію місцевих умов і ресурсів у контексті розвитку рекреаційно-туристичної діяльності, яку розглядають в основному на загальнодержавному рівні без з'ясування регіональних акцентів. Важливо визначити сутність туристичного потенціалу регіонів, виявити територіальні закономірності туристичної діяльності.

Важливим етапом розвитку географічних досліджень в Україні є вивчення туристичної діяльності туристичного комплексу та потенціалу регіонів. Оцінку природних та суспільно-історичних ресурсів для організації туристичної діяльності дослідники здебільшого висвітлюють на загальнодержавному рівні, не акцентуючи на регіональних особливостях.

Хмельницька область володіє багатоконпонентними ресурсами, які формують рекреаційний регіон багатопрофільного відпочинку. Розвиток туристичного комплексу, раціональна організація сучасних природних, антропогенних та культурно-історичних ресурсів потребує вивчення основних аспектів його

розвитку. У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки є туризм. Вивчення туристичної діяльності у Хмельницькій області, яка має визначні культурно-історичні пам'ятки, великий ресурсно-інформаційний потенціал, є актуальним [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні засади дослідження туристичної діяльності розроблені в працях М. Крачила, О. Любіцевої, Д. Ніколаєнка, В. Преображенського, М. Рутинського, В. Стафійчука, І. Твердохлебова, Н. Фоменка та ін.

Вивченню особливостей туристичного комплексу слугують публікації вітчизняних і зарубіжних науковців: О. Любіцевої, М. Жукової, В. Киф'яка, Н. Лейпер та ін.

Особливості туристичної діяльності визначені у дослідженнях А. Александрової, Л. Лук'янової, В. Цибух та ін., які визначають туризм як самостійний складник, вид рухливого активного відпочинку.

Питаннями туризму займалися такі зарубіжні вчені: Shaffer, Clawson, Knetsch, Cribier, Held, Stoddart, Ruppert, Maier та ін.

Особливості туристичної діяльності у Хмельницькій області розглянуто у наукових публікаціях О. Долинської, Т. Гільберг, І. Шоробури та ін., які вважали туризм важливим чинником рекреаційної діяльності, визначили його зміст, форми, основні туристичні об'єкти [3].

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити організаційні основи туристичної діяльності в Хмельницькій області, показати її зміст, форми, діяльність туроператорів.

Виклад основного матеріалу. Згідно із Законом України «Про туризм» (ст. 5), туристична діяльність полягає у створенні туристичного продукту, наданні туристичних послуг в інтересах громадян України, іноземних громадян, а також туристів, екскурсантів, відвідувачів та інших.

В Україні, а також у Хмельницькій області суб'єктами туристичної діяльності є: туристичні оператори; туристичні агенти; інші суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення, харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг, а також гідри, перекладачі, екскурсороводи, спортивні інструктори та інші фахівці туристичного супроводу.

За функціональною ознакою туристична діяльність поділяється на туроператорську та турагентську. Туроператорська діяльність пов'язана з формуванням, просуванням і реалізацією туристичного продукту, яку здійснюють туроператори у процесі взаємодії із постачальниками окремих туристичних послуг.

Турагентська діяльність – це діяльність, пов'язана з просуванням і реалізацією туристичного продукту, яку здійснює юридична особа чи індивідуальний підприємець-турагент. Провідну роль в організуванні туристичної діяльності, в тому числі в Хмельницькій області, відіграють туроператори – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організування та створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність. Туроператорська діяльність здійснюється на основі ліцензії [4].

Основні функції туроператора полягають у вивченні потреб туристів; формуванні туристичних продуктів та їх апробації; взаємодії з продуцентами туристичних послуг; розрахунку вартості турів і визначенні ціни з урахуванням ринкової ситуації; методичному забезпеченні турів; забезпеченні туристів необхідним інвентарем і спеціальним спорядженням, а також матеріалами і продукцією рекламного-сувенірного характеру; рекламно-інформаційній діяльності; реалізації туристичного продукту; контролюванні якості та безпеки туристичного обслуговування; підтриманні оперативного зв'язку з туристами під час подорожі.

Інтенсивний розвиток туристичної діяльності у Хмельницькій області вимагає відповідної спеціалізації туроператорів. Це туроператори масового ринку, які формують значну кількість турів та спеціалізовані туроператори, які концентрують свою увагу на певному туристичному продукті чи сегменті ринку. Посередницьку діяльність із реалізації туристичного продукту та супутніх послуг здійснюють турагенти.

Хмельницька область має великий природно-рекреаційний, а також історико-культурний потенціал, що потребує розвитку туристичної діяльності. Зокрема, це Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський), який щорічно відвідують понад 100 тис. осіб. Надзвичайно привабливі для туристів пам'ятки садово-паркового мистецтва XVIII ст. у с. Маліївці, Михайлівці, Голозубинці, Бакотсько-печерський монастир, замок-фортеця XIV–XVI ст. у смт Меджибіж та ін. Область часто відвідують туристи-паломники: хасиди у смт Меджибіж, католики під час паломництва до костюлу смт Летичів, де знаходилась ікона Святої Божої Матері. Розвиток цього виду туристичної діяльності надзвичайно актуальний [2].

Хмельниччина має зручне географічне розташування, сприятливу екологічну ситуацію, багаті ландшафтно-кліматичні умови, розгалужені шляхи сполучення, придатні для забудови землі, густонаселені райони з розвиненим агропромисловим виробництвом, а також унікальні Збручанські мінеральні води, потужні рекреаційні ресурси Національного природного парку «Подільські Товтри», пам'ятки Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» та ін. Усе вищезазначене сприяє прискоренню соціально-економічного розвитку області, фізичному оздоровленню і духовному збагаченню людей.

Важливим об'єктом туристичної діяльності є Кам'янець-Подільська фортеця. Кам'янець-Подільський – місто, що зберегло дух середньовіччя. Своєрідність та унікальність його полягають у гармонійному поєднанні ландшафту і містобудівної структури середньовічного міста, в якому військові інженери, використовуючи чудові природні властивості, створили фортифікаційну систему, що не має аналогів у Європі.

Неповторний архітектурний вигляд Кам'янець-Подільського у різні періоди його історії творили відомі архітектори і скульптори з Італії, Нідерландів, Вірменії, Польщі, Франції, Туреччини. Тут вдале поєднання міцних оборонних мурів міста, Старого замку (XII–XVIII ст.) та високих стрімких скель каньйону річки Смотрич. Привабливим для туристів є комплекс укріплень Нового замку, збудований у XVII ст., єдиний збережений зразок такого типу споруд нідерландської школи. Неабиякий інтерес викликає й унікальний Замковий міст, що сполучає Старе місто із Замковим комплексом.

Туристична діяльність у Хмельницькій області спрямована на ознайомлення туристів зі скельним монастирем Поділля – Бакота та Субіч. Споконвіку біля величного Дністра, на його скелястих берегах оселялися та жили люди. Жителі давнього Поділля, які вибирали для своїх поселень та заснування святих місць ці живописні та неприступні для ворогів місця, що збереглися і дотепер.

За 55 км на схід від міста Кам'янець-Подільський, у 3 км від селища Гараївка, знаходиться старовинний скельний монастир Бакота (Бакотський монастир, або Михайлівський печерний монастир) [5].

Також туристів можна ознайомити із Субічем, де відкриваються фантастичні краєвиди: кручі над широким Дністром – зелені луки на буковинському березі ріки та мальовничі скелі.

Туристична діяльність Хмельниччини представлена також Палацово-парковим ансамблем «Самчики». Це музей-садиба у селі Самчики на схід від Старокостянтинова. Панський будинок одноповерховий, у стилі пізнього класицизму, побудований за проектом польського архітектора Якуба Кубіцького. Інтер'єр панського будинку оформлений в японському стилі. Це дракони, квіти і птахи, гейша з парасолькою, стилізації ієрогліфічних написів, що є унікальними для України. З 1990-х рр. у садибі знаходиться «Державний історико-культурний заповідник «Самчики».

Оригінальним туристичним об'єктом у Хмельницькій області є Летичів, райцентр Хмельницької області, де базується замково-монастирський комплекс у центрі міста, могила Кармалюка та знаменитий рибний базар.

Недалеко від Летичіва знаходиться Меджибіж, де є фортеця, зведена між річками Південний Буг і Бужок, – одна з найбільших і найдавніших фортифікаційних споруд України. Розташовані в мальовничому куточку Хмельниччини, могутні мури і башти фортеці завжди цікавлять туристів. Адже перші укріплення на місці нинішньої фортеці були зведені ще до монгольського нашествия. Натепер фортеця отримала статус заповідника, де представлено північно-західний корпус заповідника та «Лицарську» вежу, яка стала оглядовим майданчиком для відвідувачів. Окрім того, тут проводиться науково-дослідницька та культурно-освітня діяльність, відкрито краєзнавчий музей, де працює постійна експозиція «Український традиційний одяг подолян в обрядах та звичаях»; «Творчість українських художників і скульпторів другої половини ХХ століття» тощо. У заповіднику проходять різного роду просвітницькі та освітні заходи [5].

Туристична діяльність Хмельницької області також спрямована на ознайомлення з Палацом Сангушків (Ізяслав). Ізяслав – одне з найдавніших міст сучасної Хмельниччини, що має майже тисячолітню історію, значну кількість унікальних

пам'яток. Перлиною серед них є садибний комплекс князів Сангушків, збудований у стилі бароко видатним італійським архітектором П.А. Фонтана в 1746–1750 рр.

Подальша розбудова ансамблю пов'язана з родиною князів Сангушків, які у середині XVIII ст. створюють суттєво новий садибний комплекс.

До цього унікального архітектурного ансамблю входили замок-палац, подвір'я з аркадами та службовими приміщеннями, місточок, залишки оборонних укріплень та флігель, у 1750 р. на території садиби було зведено ще й костюл св. Йозефа та монастир місіонерів.

Розкішний палац за свою історію не раз приймав королів і імператорів. 1711 р. у маєтку князів Сангушків побував російський імператор Петро I, приїздив на перемовини з польським королем Станіславом-Августом, побував австрійський імператор Йосиф II, О.В. Суворов, М.І. Кутузов.

Окрасою Хмельниччини є сільський туризм. Натепер в області нараховується 64 агрооселі. Найбільша їх кількість знаходиться в Кам'янці-Подільському, Новоушицькому та Шепетівському районах.

Зокрема, це кластер «ЕКОТУР», що займається розробкою і впровадженням екологічних турів на Хмельниччині.

Також туристичний кластер «Кам'янець», де у Кам'янці-Подільському, першим в Україні, створений туристичний кластер, що поєднує на взаємовигідних умовах усі зацікавлені установи, підприємства й організації. Кластером розробляються і реалізуються заходи, спрямовані на відновлення, збереження і розвиток традиційних маршрутів для вітчизняних і іноземних туристів, створення нових, забезпечення їхньої безпеки, охорону навколишнього середовища, поліпшення якості наданих послуг, популяризацію міста.

Відпочинок на селі – це продукт кластеру «Оберіг», в якому працюють власники агроосель і кулінари, митці і духовенство, підприємці і працівники бібліотеки, представники місцевого самоврядування та фермери, кваліфіковані економісти та безробітні [5].

Одними із перших в Україні відчули та зрозуміли можливості сільського туризму на Поділлі в невеличкому селищі міського типу Гриців. Метою створення кластеру сільського туризму «Оберіг» було формування передумов для відродження сільської громади, зростання соціально-економічних показників розвитку селища, оскільки сільський туризм сприяє збереженню природного та культурного середовища, підтримці добробуту місцевої громади, постачанню туристам продовольчих товарів виробників. Основні напрями, за якими працює кластер сільського туризму «Оберіг» у Грицеві, включають: заходи з реалізації програм відпочинку, освітній, лікувальний,

інформаційний, організаційний напрями, а також виконання заходів із захисту навколишнього середовища, створення природних парків та інших заходів з відтворення флори та фауни.

З метою активізації розвитку сільського туризму на півночі Хмельницької області (Старокостянтинівський, Шепетівський, Полонський, Ізяславський, Славутський, Білогірський та Теофіпольський райони) за ініціативи учасників кластеру сільського туризму «Оберіг» у рамках програми «Регіон сталого розвитку Стара Волинь» був створений інформаційно-освітній кластер.

Цей кластер створює проекти оздоровчого центру «Афродіта», смт Гриців (оздоровлення душі та тіла і навчання самосцілення), а також школу верхової їзди в м. Нетішин (навчання дітей та дорослих верхової їзди, організація прогулянок і туристичних маршрутів на конях), «Староволинські вечорниці» (організація зустрічей для жінок та дівчат у формі Староволинських вечорниць, відновлення глибоких культурно-національних традицій у жіночій рукодільній майстерні).

Оригінальним є проєкт розвитку культурно-духовного комплексу «Проща» в с. Ленківці Шепетівського району на базі Ленковецької сільської ради, сільського Будинку культури, церкви та школи культурно-духовного комплексу, який дозволяв людям культурно відпочивати та отримувати духовне та фізичне зцілення [1].

В Україні одним із різновидів екотуризму є сільський зелений туризм (агротуризм, фермерський). Зокрема, сільський туризм – це відпочинковий вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів у сільській місцевості, пов'язаний з перебуванням туристів у власному житловому будинку сільського господаря, окремому будинку або на території особистого селянського (фермерського) господарства. Отже, такий вид туризму передбачає перебування туристів в екологічно чистих умовах.

Популярним видом туристичної діяльності є діловий туризм, який охоплює подорожі зі службовими цілями без отримання доходів за місцем відрядження. Метою ділових поїздок є участь у переговорах і форумах різного рівня, ярмарках і виставках, міжнародних салонах, а також встановлення й налагодка обладнання тощо. На відміну від поїздок на відпочинок, рішення про ділові подорожі, джерела й розміри їхнього фінансування часто приймають не самі туристи, а інші особи [3].

Діловий туризм – це нове явище, яке звернуло на себе пильну увагу фахівців, починаючи лише з 1980-х рр. Але динаміка розвитку цього виду туризму виявилася досить високою. Нині на ділові поїздки, що мало відчують вплив фактору сезонності, припадає близько 15% міжнародних відвідувачів. До того ж діловий туризм є дуже прибутковим, адже рівень витрат ділових туристів у три рази вищий за звичайного туриста. Ділові поїздки характеризуються попитом на обслуговування на вищому рівні. Не випадково, що нині в усіх розвинутих країнах існують асоціації ділового туризму.

Висновки і пропозиції. Отже, туристична діяльність у Хмельницькій області спрямована на екскурсійне обслуговування туристів та мешканців регіонів України. Ця діяльність реалізується через форми змістовного використання вільного часу, дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини, формування туристичної культури народу загалом. Визначено систему об'єктів Хмельниччини для проведення цілеспрямованої туристичної діяльності.

Перспективи щодо організації засад розвитку туристичної діяльності у Хмельницькій області ми вбачаємо у розробці методичної системи вищезначеної діяльності, орієнтації на нові види туризму, розробку візитної інформації про них тощо.

Список використаної літератури:

1. Галасюк С.С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 178 с.
2. Гільберг Т.Г., Шоробура І.М., Долинська О.О. Рідний край – Хмельниччина. Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак А.А., 2013. 178 с.
3. Долинська О.О. Туристичний комплекс Хмельницької області: сучасний стан та перспективи розвитку : наукове видання. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2016. 96 с.
4. Кузьмін О.Є., Дубодєлова А.В., Кулинюк І.Я., Маклуш Х.Ю. Організування туристичної діяльності : навчальний посібник. Львів : видавництво Львівської політехніки, 2015. 352 с.
5. Шоробура І.М., Гільберг Т.Г., Долинська О.О. Хмельниччина: туристичний потенціал : наукове видання. Хмельницький : Видавець ФОП Заколотний М.І., 2016. 281 с.

Shorobura I. Organizational fundamentals of tourist activity in Khmelnytskyi region

The article reveals the organizational foundations of tourist activity in Khmelnytskyi region. The essence of the tourist activity, its subjects, in particular tour operators, agents, subjects of entrepreneurial activity in the sphere of tourism have been given. It is noted that the tourist activity is to create the tourist product, provide tourist services in the interests of the citizens of Ukraine, foreign citizens, as well as tourists, excursionists, visitors and others. The functions of tour operators, which are aimed at organizing and creating the tourist product, implementation and provision of tourist services, mediatory activity have been cleared up. It is

also the interaction with producers of tourist services; calculation of the cost of tours and determination of the price taking into account the market situation; methodical support of tours; providing tourists with the necessary outfit and special equipment, advertising and information activities, maintaining operational contact with tourists during the trip. Emphasis is placed on the natural-recreational and historical-cultural potential of Khmelnytskyi region, which requires the development of tourist activity carried out by tour operators of the mass market, and specialized tour operators that focus on a particular market segment. Topical objects of concentration of tourist activity in Khmelnytskyi region have been singled out. In particular, it is the National Cultural and Historical Reserve "Kamianets", Bakota, Subich, Samchyky, Medzhybiz Fortress, Sanhushko's Palace, National Nature Park "Podilski Tovtry", Zbruch mineral waters. Considerable attention is paid to rural tourism in Khmelnytskyi region, the cluster "Oberih". Kamianets-Podilskyi fortress is an important object of tourist activity. The originality and uniqueness of the city lies in the harmonious combination of landscape and urban structure of the Middle Ages with excellent natural features, created fortification system that has no analogues in Europe. The main areas of tourist activity in the region are educational, medical, informational, organizational, recreational, business.

Key words: *tourist activity, Khmelnytskyi region, subjects of tourist activity, tourist objects of Khmelnytskyi region, directions of tourist activity.*